

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Розвиток ринкових відносин в Україні перетворює знання економічних понять, фактів, категорій в необхідну умову ефективності будь-якої діяльності у всіх сферах господарювання. Тому ми вважаємо необхідним наповнення змісту навчальних дисциплін, у тому числі і математичних, соціально-економічною складовою. В цьому ми вбачаємо головну спрямованість формування економічної культури учнів. Під економічною культурою майбутніх фахівців економічного профілю ми будемо розуміти сукупність знань економічних понять, фактів, категорій; якостей мислення; норм і цінностей. Таке визначення економічної культури дало змогу зафіксувати її системну сутність та виділити саме ті її компоненти – когнітивний, інтелектуальний і мотиваційно-ціннісний, на розвиток яких ми можемо ефективно впливати засобами економіко-математичного моделювання.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні засади формування когнітивного компонента економічної культури учнів профільних шкіл. Однією із найважливіших складових економічної культури учнів є її когнітивний компонент, під яким ми будемо розуміти систему початкових знань економічних понять, фактів, категорій. Дослідження А. Алексюка, О. Антонової, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, М. Євтуха, М. Кларіна, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, А. Реана, О. Сердюк, Д. Чернилевського та інших вчених доводять перспективність та ефективність застосування когнітивних утворень особистості у формуванні особистісних якостей учнів. Зауважимо, що усвідомлення видів і методів розв'язання фінансово-аналітичних, статистичних особливостей економічних задач, математичне обґрунтування прийнятих рішень в умовах неповної інформації, знання психологічних чинників успіху економічних проектів дає змогу підготувати учнів також до усвідомлення цілісної картини майбутньої професії економіста.

Загально визнаним є факт, що найважливішою умовою розвитку культурного рівня особистості є оволодіння знаннями, уміннями, навичками (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Я. Пономарьов, Ю. Самарін, Б. Теплов, Г. Троцько та ін.). Освічені люди швидше за інших реагують на зміни соціально-економічної структури суспільства, ефективніше засвоюють засади професії [1]. Багато уваги вивченню ролі знань у профільній підготовці учнів приділяють вітчизняні вчені: А. Нісімчук, О. Падалка, І. Смолук, М. Фіцула, О. Шпак та ін. Д. Ельконін вважає, що важливою умовою культурного розвитку є систематизація знань, яка, у свою чергу, “зумовлює методи викладання і формування способів дій, що необхідні для глибокого засвоєння знань” [3].

Зауважимо, що в сучасних умовах знання, якими ми озброюємо учнів, повинні мати яскраво виражену прикладну спрямованість. Глибоке за-

своєння початкових економічних понять, фактів, категорій та усвідомлення можливостей застосування математичних методів при вирішенні економічних проблем повинно закінчуватися окресленням шляхів реалізації на практиці ефективних економіко-математичних моделей, формуванням визначених умінь і навичок оперування економічними поняттями, методами прийняття рішень, аналітичної діяльності тощо.

Отже, формування економічної культури учнів базується значною мірою на поглибленні і розширенні системи економічних понять, фактів, категорій, особливостей управлінських завдань та способів їх вирішення, які гармонійно поєднують методи економіко-математичного моделювання з основними законами ринкового господарювання, формами активізації виробничих процесів, організаційними принципами сучасної перебудови виробничих структур, управління тощо. Безперечно, основний внесок у розвиток когнітивного компонента економічної культури учнів вносять навчальні дисципліни соціально-економічного спрямування, але ж і дисципліни природничо-наукового циклу, в тому числі і математичні, теж мають значний потенціал у розв'язанні цього навчально-виховного завдання. Ми маємо на увазі включення до змісту навчальних завдань економічних понять, фактів, категорій з подальшим обговоренням їхніх особливостей, глибинних властивостей, і звернення до історичних фактів, на які спирається математичне пізнання, і розширення тематики науково-дослідної роботи учнів відповідними темами, розділами економічних теорій, дослідження яких природно потребує застосування методів економіко-математичного моделювання.

Отже, у коло нашого дослідження включено важливе поняття – знання економічних понять, фактів, категорій, початкових положень теорії прийняття рішень. За аналогією з визначенням знань, яке наведено А. Нісімчуком, О. Падалкою, І. Смолюком, О. Шпаком, охарактеризуємо знання економічних понять, фактів, категорій як систему дефініцій, яка лежить в основі методів аналізу, оцінювання ризику, проектування та раціонального розв'язання задач економічного змісту через створення економіко-математичних моделей [2].

Проведене дослідження свідчить, що в більшості сучасних учнів практично відсутні знання економічних понять, фактів, категорій, початкових положень теорії прийняття рішень і досить багато учнів мають названі знання лише на найнижчому рівні – рівні уявлень (обстежувалися учні бізнес-лицею м. Донецьк, лицео при ДонНУ). Ми виявили, що сучасні учні часто мають лише загальне розуміння (на рівні уявлення) про економічні проблеми суспільства, але при цьому вони не в змозі відтворити інформацію про елементарні закони управління соціально-економічною сферою, пояснити основні економічні поняття і факти, визначити їхні ознаки. Тобто найчастіше наявний рівень знань учнів свідчить лише про ідентифікацію економічного поняття. Проводячи опитування щодо глибини усвідомлення учнями економічних понять, фактів, категорій, ми з'ясували, що учні знайомі з такими поняттями, як, наприклад, “попит”, “корисність товарів”,

“виробничі ресурси”, “дивіденди”, “дисконтна ставка”, але не можуть пояснити сутність цих понять, не розуміють сфери їх застосування, плутаються в методах аналізу цих економічних категорій.

Оскільки при сучасному розвитку засобів масової інформації обсяг формальних знань учнів про економічні поняття, факти, категорії природно є досить значним, тому на уроках часто відсутній ефект новизни, відкриття. Більш того, деякі учні вважають свої уявлення знаннями. Це, безумовно, знижує їхню пізнавальну активність, вимагає створення навчально-методичного середовища, спеціальних науково-педагогічних методик підвищення зацікавленості учнів. Тому метою формування когнітивного компонента економічної культури засобами економіко-математичного моделювання ми вважаємо забезпечення переходу від “уявлення” до “усвідомлення” економічних понять, фактів, категорій, особливостей управлінських завдань та способів їх розв’язання; актуалізації базових ознак економічних категорій, виділення найсуттєвіших з них, встановлення зв’язку між економічними явищами та математичними законами їхнього функціонування. І тільки за умови, що усвідомлені знання економічних понять, фактів, категорій, особливостей управлінських завдань та способів їх розв’язання є цілісним комплексом, який складається з визначень, суттєвих ознак, класифікації економіко-математичних моделей, можна вважати, що перехід від ідентифікаційного рівня засвоєння знань (уявлень) до репродуктивного відбувся. На цьому рівні учні спроможні не тільки дати загальні ознаки економіко-математичної моделі досліджуваного явища або категорії, а й пояснити її сутність.

До того ж як цілі формування когнітивного компонента економічної культури засобами економіко-математичного моделювання нами були виділені: розвиток в учнів потреби в оволодінні знань, умінь і навичок методів економіко-математичного моделювання через їх компетентісну і креативну значущість для майбутнього економіста; орієнтування в ціннісно спрямованих основах економіко-математичного моделювання; формування творчих здібностей учнів через побудову математичних моделей економічних об’єктів, явищ, категорій; виділення особливостей управлінських завдань, вибір методу, уміння застосовувати чисельні методи з використанням сучасної комп’ютерної техніки, інтерпретувати результати в економічних поняттях і показниках.

Звернемося до шляхів формування когнітивного компонента економічної культури учнів. Розвиток у майбутніх економістів самостійності, ініціативи і творчості в процесі оволодіння професійно орієнтованими знаннями можливий, якщо під час навчання учні стоять на позиції активного суб’єкта навчальної діяльності. Когнітивний компонент економічної культури учнів може ефективно формуватися тільки за умови включення учнів до самостійної навчальної діяльності.

Загальновідомо, що результат навчання залежить від рівня активності. Кожний, хто прагне навчитися чогось, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами. З цієї причини більшість педагогічних зу-

силь у процесі формування когнітивного компонента економічної культури майбутніх фахівців повинна бути спрямована на те, щоб навчити учнів учитися, тобто самостійно й активно здобувати нові професійно орієнтовані і суспільно значущі знання, віддаючи собі звіт у результатах своїх дій, виявляючи максимум ініціативи. Отже, важливою умовою формування когнітивного компонента економічної культури є переорієнтація дидактичної системи в профільній школі з навчання переважно інформаційного типу на культуроспрямоване навчання, яке дає змогу виявляти і розвивати пізнавальні і творчі здібності учнів, професійно спрямовані схильності.

Висновки. Нами проаналізовано психолого-педагогічні засади формування когнітивного компонента економічної культури учнів профільних шкіл. Крім того, визначено основні принципи формування когнітивного компонента економічної культури учнів засобами економіко-математичного моделювання. Ще раз підкреслимо, що математичне пізнання не є основним інструментом формування когнітивного компонента економічної культури учнів, безперечно, основну роль тут відіграє цикл соціально-економічних навчальних дисциплін. Але ж застосування економіко-математичного моделювання дає можливість поглибити усвідомлення економічних понять, фактів, категорій. Тому важливим принципом формування когнітивного компонента економічної культури ми вважаємо принцип диференціації вимог до рівня засвоєння економічних понять, фактів, категорій. Деякі з них можуть бути засвоєними на рівні ідентифікації, а деякі – обов'язково на репродуктивному рівні. Окремі знання повинні бути засвоєними на ще вищому рівні – продуктивному. Тому при плануванні змісту навчання і виховання необхідно чітко відображати рекомендований рівень засвоєння навчального матеріалу. Обґрунтування необхідного рівня засвоєння є важливим завданням науково-педагогічної діяльності і повинно бути предметом подальших наукових розробок.

Література

1. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 1997. – 339 с.
2. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К. : Просвіта : Книга пам'яті України, 2000. – 368 с.
3. Эльконин Д.Б. Некоторые вопросы психологии усвоения грамоты / Д.Б. Эльконин // Вопросы психологии. – 1956. – № 5. – С. 14–15.

ЦИПІНА Д.С.

ФАКТОРНИЙ ПІДХІД ДО ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВНЗ

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тим, що сучасне інформаційно-комунікаційне суспільство потребує активної взаємодії комунікативно компетентних фахівців, здатних ефективно здійснювати комуніка-